
Thema: Wijden

In het eerste artikel van het themagedeelte gaat Harry Buisman in op wat wijden nu eigenlijk is en werkt dit aan de hand van enkele voorbeelden uit. De doopsubstanties water, zout en as worden niet van te voren apart gewijd. Wilma Bos beschrijft hoe het wijdingsproces van deze substanties dan wel verloopt. Ignaz Stegeman ontvouwt zijn gedachten met betrekking tot het wijden van een altaarbeeltenis. En tot slot spant Ernst Terpstra de boog van de allereerste 'kerkwijding' in het Oude Testament, via de in het christendom ontwikkelde gebruiken voor het wijden van ruimtes, naar het ritueel voor kerkwijding, zoals we dat in de Christengemeenschap kennen.

Wat is wijden?

door Harry Buisman (geestelijke gemeente Den Haag)

Het woord wijden hangt samen met het Gotische woord *weihs*, dat 'heilig' betekent. *Weihs* is van dezelfde stam als *weeg* (wand), waarbij gedacht moet worden aan het heilige gebied van de eredienst, afgesloten voor het gewone volk. In Byzantijnse kerken vinden we deze wand nog terug in de vorm van de iconostase, de wand van beelden die de altaarruimte scheidt van het schip van de kerk. Achter de iconostase – onzichtbaar en vaak ook geheel of gedeeltelijk onhoorbaar voor het volk – speelt zich in de Byzantijnse ritus het eigenlijke mysterie van de heilige handeling af. Een stuk mysterietraditie is hier nog bewaard gebleven; in de oudheid voltrokken de mysteriën zich immers in het verborgene, onzichtbaar voor nieuwsgierige blikken. Op mysterieverraad stond de doodstraf en wie onvoorbereid iets van de mysteriën leerde kennen, kon onherstelbaar in zijn ontwikkeling geschaad worden.

Verbinden en afzonderen

De betekenis van *weihs* (heilig) en *weeg* (wand) kan ons verder leiden naar een antwoord op de vraag, wat wijden nu eigenlijk is. Je zou kunnen zeggen dat wijden enerzijds betekent: in verbinding brengen met het heilige en anderzijds afzonderen van het

aardse. Beide betekenissen roepen nieuwe vragen op. In verbinding brengen met het heilige veronderstelt dat er iets hogers is dan het puur aardse. Je kunt in dit verband dit hogere benoemen als het goddelijke, het hemelse of het geestelijke. Hierbij is het individueel zeer verschillend hoe concreet men zich dit hogere kan voorstellen. Dat kan variëren van het totaal ontkennen van het bestaan van iets hogers, via het vage 'er moet wel iets hogers zijn' (ietsisme), tot het hebben van duidelijke voorstellingen van het geestelijke.

Het afzonderen (van het aardse) roept ook vragen op: hoe ver gaat dit, bestaat niet het gevaar dat we hierdoor in onze tijd een nieuw soort kloostermuren oprichten? Je zou dit afzonderen zelfs in verband kunnen brengen met in onze tijd gevoelige termen als sektarisch of elitair. Toch kennen we in het dagelijks leven ook wel overgangen naar dit afzonderen. Niet alle kleding wordt bij alle gelegenheden gedragen, bijvoorbeeld een uniform of een avondjurk. We drinken niet elke dag champagne, maar alleen bij bijzondere gebeurtenissen. Dit afzonderen gaat in het religieuze leven verder: een eenmaal gewijde kelk kan daarna niet meer voor profane doeleinden worden gebruikt; versleten gewijde gewaden moeten ver-

brand worden; bij het verlaten van een gewijde kerk of kapel moet tenminste de wand achter het altaar worden afgekrabd. Uit deze voorbeelden blijkt wel dat wijden iets concreets is. Dit concrete zal men in het algemeen eerst leren aanvoelen, voordat men er ook duidelijke waarnemingen en voorstellingen bij krijgt.

De mensen-wijdingsdienst

De eredienst in de Christengemeenschap heet niet voor niets mensenwijdingsdienst. In de mensenwijdingsdienst worden mensen gewijd, dat wil zeggen door de dienst in verbinding gebracht met het hogere, het heilige. Uit dit centrale voorbeeld blijkt wel, dat het eerder genoemde afzonderen van het aardse niet absoluut is. Maar toch: men zondert zich voor de tijd van de dienst in een gewijde ruimte af van de wereld. Heel mooi is ook om te bedenken dat, door

het voltrekken van de mensenwijdingsdienst, alles wat met de dienst te maken heeft weer in verbinding gebracht wordt met een wijdingsstroom, ook de al gewijde gewaden en voorwerpen zoals het altaar, de kelk, de beeltenis, de kandelaars, het wierookvat. Het eenmaal gewijde wordt door het 'gebruik' als het ware opnieuw gewijd, ook de mensen en de ruimte. Of omgekeerd: gewijde voorwerpen, gewaden (en mensen!) verliezen langzaam maar zeker weer de kracht van de wijding als ze niet meer voor de cultus gebruikt worden. Dit wordt begrijpelijk wanneer we bedenken, dat met het wijden bepaalde krachten, concreter: bepaalde wezens samenhangen. Ook dit kennen we wel uit een meer dagelijkse sfeer: een muziekinstrument, dat langere tijd niet bespeeld is, moet eerst weer worden ingespeeld voordat het opnieuw gaat klinken als voorheen.

Iconostase van de Servisch Ortodoxe kerk in Brazilië

Wat wordt gewijd?

Afgezien van de sacramenten, waarbij mensen gewijd worden, wordt in de Christengemeenschap het volgende gewijd:

- het altaar en wat bij het altaar behoort: de beeltenis, de zeven kandelaars, de kelk met de pateen, het rituaalboek, het wierookvat, de witte kleden, de gekleurde antependia en de kelkdoekjes,
- voor de priester: de zwarte talar, de witte alba, stola en gordel, de kraag van de (hoofd-, aarts-)bewindsdrager, de casula en de mantel,
- substanties: olie, water en as,
- de kerkruimte.

Bij deze wijdingen spelen de woorden die gesproken worden de belangrijkste rol. Bij het wijden van olie, water en as wordt ook wierook gebruikt en bij de kerkwijding behalve wierook ook gewijd water.

Olie, water en as

De wijding van substanties zal nu wat nader worden bekeken. Gewijde olie wordt gebruikt bij de priesterwijding en de sterfswijding; gewijd water, behalve bij de kerkwijding, ook bij de dienst voorafgaand aan een crematie of begraving, tevens bij de dienst voorafgaand aan de crematie of begraving van een kind; gewijde as alleen bij de laatstgenoemde dienst. De substanties die gebruikt worden bij de doop (water, zout en as) en bij het voltrekken van de mensenwijdingsdienst (brood, wijn en water) worden niet vooraf gewijd, maar ontvangen hun wijding tijdens het voltrekken van deze sacramenten.

Vanuit het huidige natuurwetenschappelijke wereldbeeld is het moeilijk te begrijpen, wat er nu eigenlijk gebeurt als je substanties wijdt. Maar dat woorden geestkracht bezitten, kan iedereen dagelijks ervaren. Het juiste woord op het juiste moment op de juiste manier gesproken kan in een ander mens, soms zelfs levenslang, verder werken tot in de lichamelijke constitutie van die mens toe. Zo kunnen we ons indenken: wanneer de

juiste woorden op het juiste moment en op de juiste manier worden gesproken, dan deelt de geestkracht van deze woorden zich mee aan de substanties die gewijd worden. In de ruimtelijke-tijdelijke wereld wordt de geestkracht van het woord zichtbaar, wanneer dit gesproken wordt in ijle substanties – in een vlam of in wierook of zelfs in water – maar deze geestkracht werkt door tot in de vaste substanties.

Bij de wijding van olie, water en as worden de wijdingswoorden uitgesproken in de opstijgende wierook. Dit ijlere element vormt als het ware een brug naar de dichtere substanties. De woorden zelf brengen tot uitdrukking, dat de substanties weer verbonden worden met de kracht of toestand, waarmee zij ooit (in de aanvang) verbonden waren. Bij de olie is dit de kracht die tot liefde geneigd maakt, bij het water de kracht van de eeuwige vernieuwing en bij de as de chaos, waaruit nieuw zijn tot leven geroepen wordt.

De priesterwijding

Tot slot nog een paar woorden over de priesterwijding. Het ritueel van de priesterwijding is helemaal ingevlochten in het voltrekken van de mensenwijdingsdienst. Er vindt dus sowieso een dienst plaats waarin mensen worden gewijd. In deze dienst zijn de verschillende stadia van de priesterwijding ingevoegd. Je zou deze stadia kunnen noemen:

- het gaan over de drempel,
- het omleggen van de (gewijde) stola met aansluitend de eerste verkondiging van het evangelie door de kandidaat,
- de zalving met (gewijde) olie en het omleggen van de (gewijde) casula, het teken dat de kandidaat nu zelf in staat is om, dankzij de ontvangen priesterwijding, de mensenwijdingsdienst en de andere sacramenten te voltrekken,
- de uitzending naar de gemeente(n).

Je kunt zeggen, dat de gewijde olie de priester tot liefde geneigd maakt, dat wil zeggen:

hij of zij ontwikkelt zoveel liefde tot Christus dat hij/zij voortaan de sacramenten in dienst van Christus wil voltrekken. Je zou dit weer het eerste aspect van de wijding kunnen noemen (het verbinden met het heilige). Het andere aspect (het afzonderen van het aardse) speelt ook een belangrijke rol bij de priester. Daarbij is het natuurlijk niet de bedoeling dat priesters in de Christengemeenschap wereldvreemde mensen zijn, integendeel! Maar belangrijk is wel, dat de priester weet dat hij als gewijde in een andere wereld handelt, dat hij spreekt vanuit een andere wereld, wanneer hij het evangelie verkondigt. In gewaad is hij een

dienaar van de goddelijk-geestelijke wereld.

Alles overziend blijkt wel, dat in de Christengemeenschap iets van het mysterie karakter bewaard is, of beter gezegd weer tot leven gewekt is. Daarbij verlopen de processen, zowel het heiligen (*weih's*) als het afzonderen (*weeg*) echter veel innerlijker dan in oude tijden. Beide aspecten van het wijden zijn meer in de handen van de individuele mensen gelegd, die nu zelf moeten leren om er op een juiste manier mee om te gaan. Een levenslange oefenweg, die tact, geduld en moed vraagt.

Water, zout en as

door Wilma Bos (geestelijke gemeente Groningen)

De doophandeling begint. Op het tafeltje staan drie schaaltes, met een beetje water, een paar korreltjes zout en wat lichtgrijze as. Het water is gedestilleerd, dat wil zeggen: het is aan de kook gebracht, de damp is door een afgekoelde buis geleid, waardoor de damp weer tot zuiver water condenseert, dat opgevangen wordt. Het zout is gewoon keukenzout zonder toevoegingen. Het wordt gewonnen uit steenzout, dat in dikke lagen in de aarde zit. Dat wordt dan vaak in ruwe vorm opgelost in warm water, waarna het zuivere zout uitkristalliseert en de verontreinigingen in de oplossing achterblijven. De as is houtas, meestal berkenas, maar het zou eventueel ook van een andere boom kunnen komen.

Deur

Alle drie zijn dus heel gewone stoffen, die alleen een reinigingsproces hebben ondergaan: door verdampen en condensatie, door kristallisatie en door verbranding. Deze alledaagse stoffen worden nu in de loop van de doophandeling tot vertegenwoordigers en

dragers van de hoogste goddelijk-geestelijke werkelijkheid. Een groot mysterie. Hoe kan dat gebeuren? We moeten daarvoor eigenlijk moderne alchemisten worden.

De Poolse dichteres Wislawa Szymborska heeft een gedicht geschreven 'Gesprek met een steen'. Het bestaat uit meerdere strofen die telkens beginnen met: Ik klop aan de deur van de steen. 'Ik ben het, doe open'. Uit het antwoord van de steen blijkt, dat hij de mens niet kan binnenlaten, omdat mens en steen wezensvreemd aan elkaar zijn, en de laatste strofe luidt zelfs: Ik klop aan de deur van de steen. 'Ik ben het, doe open'. 'Ik heb geen deur', zegt de steen.

Maar de ik-persoon geeft het niet op en in een eerdere strofe geeft de steen toch aan, hoe de mens wellicht kan leren zichzelf waardig te maken, om toegang tot het geheim te krijgen. 'Je mist het zintuig van deelneming, het ontbreekt je aan inlevingsvermogen', zegt de steen. Om water, zout en as enigszins te begrijpen, zullen we misschien ook behoedzaam aan de deur moeten kloppen, om er een gevoel voor te krij-

gen hoe juist deze substanties een verwandeling kunnen ondergaan tijdens de doop.

Inademen

De opbouw van de doophandeling zelf schept ruimte voor dit gebeuren. Het aanraken van het kind met de substanties op het voorhoofd, de kin en de borst vormt het midden, het kernstuk van de doop. Voordat er gesproken kan worden: 'Dit zij niet gewoon water/zout/as, het zij.....', vindt een concentrerende, inademende beweging plaats van heel breed en groot naar het kind en de substanties toe.

Het eerste gebed richt zich tot de goddelijke Drie-eenheid, waarbij al wordt aangegeven, dat dit via de krachten, die in water, zout en as leven, geschiedt. Daarna richt de celebrant zich tot alle aanwezigen, waarbij het voorgeboortelijke leven van dit kind, en daarmee eigenlijk van iedere mens, in het bewustzijn wordt geroepen. In het volgende deel verklaren twee mensen vanuit de christelijke kracht van hun wezen, dat ze dit kind

willen begeleiden.

Wanneer nu de goddelijke wereld, de mensengemeenschap en de wachters zijn voorbereid, ontstaat er binnen deze concentrische cirkels een heilige ruimte rondom het kind, waarin voor het eerst plechtig de naam genoemd kan worden. Op dat moment valt het geestelijke wezen van het kind, dat veel groter is, even samen met het lichaam. Het is vaak heel bijzonder, hoe dit aan de ogen van het kind waar te nemen is. Nu is ook het kind volledig aanwezig.

Dan kan in deze heilige ruimte het lichaam aangeraakt worden. Op dat moment mag het wezen van het kind ervaren: 'Ook in de aardstof leeft de goddelijke wereld die ik voor de geboorte kende. Dit geeft mij het vertrouwen om de weg van de hemel naar de aarde te gaan, steeds meer aardemens te worden, want tot in de stoffelijkheid, die ik tot mijn lichaam maak, is God werkzaam'. Het kind wordt aangeraakt met de goddelijke Drie-eenheid, zoals die zich in het aardse openbaart.

*'Water in een rijk golvenspel',
uit: Theodor Schwenk (1988),
Das sensible Chaos, Freies Geistesleben*

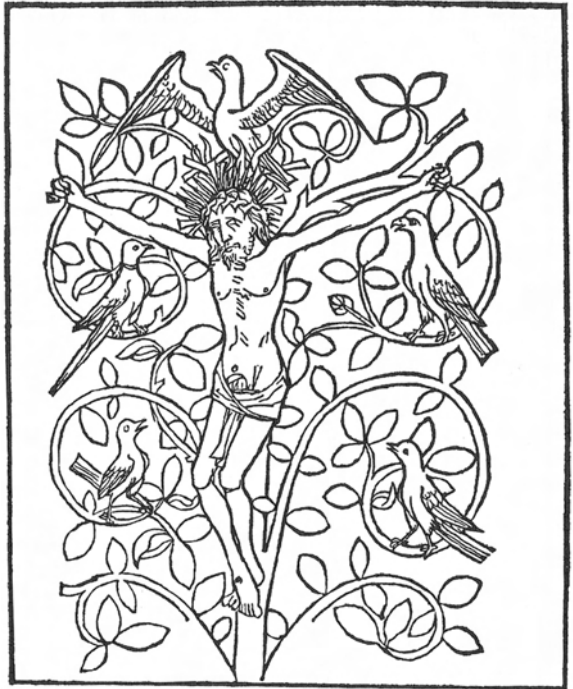
Mercur, sal, sulfur

In water, zout en as zijn de drie oerprincipes te herkennen, die in de alchemie *mercur*, *sal* en *sulfur* worden genoemd. Om hier toegang toe te krijgen moeten we innerlijk de beweging maken van de zichtbare stof naar processen. Hier helpt ons het inlevingsvermogen, waarover de steen in het gedicht sprak. Het water staat voor alles wat stroomt, in beweging is, oplossend vermogen heeft. De hele cyclus, die het water op het oppervlak van de aarde en in de atmosfeer doormaakt, kan ons voor ogen staan: waterdamp vormt wolken, regen valt, doordrenkt de aarde, vormt

stroompjes en rivieren, die in de oceanen uitmonden. Een ander beeld is het water, dat in de sapstroom een boom tot een levend organisme maakt. Zonder water kan geen nieuw leven ontstaan, het is de grote bemiddelaar. Bij het geheel hoort ook de eigenschap, dat water druppels vormt, bolvormig wil worden, net als het enige vloeibare metaal kwik, dat met een andere naam mercurius heet. Dit geheel en nog veel meer noemt de alchemist *mercuur*. Angelus Silesius vatte het zo samen: 'Die Gottheit ist ein Brunn, aus ihr kommt alles her, und läuft auch wieder hin, drum ist sie auch ein Meer'.

Het zout is in bijna alle opzichten het tegengestelde van water. Het heeft een duidelijke vorm, de kristallen zijn kubussen. Van water hebben we om te leven veel nodig, van zout weinig, maar ze zijn allebei even essentieel. Zout doodt levensprocessen en juist daardoor kunnen we met zout voedsel conserveren. Zoutlagen in de aarde worden als zo blijvend ervaren, dat er zelfs atoomafval in wordt opgeslagen. Vanuit het onzichtbare wordt in wijsheidsvolle ordening vorm geschapen: geest verdicht zich in de stof. In het doopsacrament wordt het zout ook in verbinding gebracht met de kracht van de herinnering. Fysiologisch is het zo, dat bij denken en herinneren heel fijne zoutkristallen in de hersenen worden afgezet. Zout staat voor alles, wat met vorm aannemen te maken heeft, met kristallisatie. Wanneer we op een wintermorgen de rijp aan alle bladrandjes zien, dan heeft in de nacht dat principe gewerkt, dat de alchemist *sal* noemt.

De as is nog het moeilijkst toegankelijk van de drie. Maar weinig mensen komen in deze tijd nog dagelijks in aanraking met levend vuur, dat warmte en licht geeft en ons voed-

'Feniks die uit de as verrijst als beeld voor dood en opstanding', Houtsnede (15^e eeuw), uit: Alexandra Röhl, *Geflügelte über uns, Freies Geistesleben*

sel verteerbaar maakt. Het hout dat het vuur voedt is lange jaren gegroeid, is een levend, stromend, ademend wezen geweest, dat zelf weer zaden heeft voortgebracht, die de levenscyclus voortzetten. Dan wordt de boom geveld en het hout wordt voedsel voor het vuur, de vorm verdwijnt, fijne as blijft over.

Bij een doopvoorbereiding zei een vader eens: 'Water en zout, dat begrijp ik wel, maar die as is mij vreemd. Wanneer ik zou mogen kiezen, zou ik het liefst een zaadje op mijn kindje neerleggen'. Wat een exact beeld! Want in de minerale wereld is de as hetzelfde wat in de plantenwereld het zaad is: materie in zijn meest gereduceerde en geconcentreerde vorm. Daar ontstaat de mogelijkheid, dat geestelijke krachten weer een aangrijpingspunt vinden om nieuwe

levensvormen te laten groeien. Uit een bepaald zaad zal weer een bepaalde plant ontstaan. De as heeft veel grotere, meer omvattende mogelijkheden: 'menschheidstoekomst als vernieuwend doel van het bestaan' wordt in de taal van de doop als as-kwaliteit aangeduid. Het beeld ontstaat van het geheim van offerdood en opstanding, van de feniks die telkens weer zichzelf verbrandt en uit de as herrijst. Al deze geheimen die met verbranding te maken hebben vatte de alchemist samen in het begrip *sulfur*.

We vinden *mercuur*, *sal* en *sulfur* ook terug in de reinigingsprocessen, die in het begin genoemd werden: destillatie, kristallisatie, verbranding. Deze principes werden door de alchemisten, vooral door de beroemde arts Paracelsus (1493-1541), op eerbiedige wijze in verband gebracht met de openbaring van de goddelijke Drie-eenheid. Hiermee wordt het kind in aanraking gebracht.

Maar in het verloop van de doophandeling treden deze principes niet geïsoleerd op, ze doordringen elkaar. Want de eerste aanraking is met zuiver water, bij de tweede wordt de vinger eerst in het water, dan in het zout gedoopt, en tenslotte wordt met het zoutig geworden water de as opgenomen. Zo verenigt de drieheid zich weer tot een eenheid.

Nieuwe aarde

Na dit geconcentreerde kernstuk van de doop verwijdt de aandacht van de handeling zich weer, de mensengemeenschap ontvangt de opdracht deze ziel een groeibodem te geven, en zij mondt uit in het mensheidsgebed: het Onze Vader.

Het is verleidelijk om te proberen de drie personen van de Drie-eenheid met de drie stoffen of oerprincipes in een vaste verhouding te zetten. Dus hoort nu het water bij de Vader, of juist het zout? En hoe is het dan met de Zoon en de Heilige Geest? We kunnen het proberen en het lukt ook tot op zekere hoogte. Maar niet helemaal, op de

ene plek is een verband mogelijk, dat op een andere plek niet lijkt te passen. En dat blijkt juist de essentie te zijn. Het doopsacrament is van voor naar achter doortrokken met verschillende drieheden, die telkens ook weer als eenheid verschijnen. Je kunt het je voorstellen als een bloemkelk, die zich vanuit een knop in drie blaadjes openvouwt, zich weer sluit tot een eenheid en zich weer opent, maar niet precies zoals de vorige keer. Telkens openbaart zich die drieheid anders en laat zich niet in schema's vangen. Alle stoffelijkheid die wij kennen is vanuit een scheppingsproces ontstaan, waarin alles oorspronkelijk goddelijke gedachte, lichtgestalte was.

Op het moment dat de nederige stoffen in het sacrament worden toegesproken en met het kind in aanraking worden gebracht, wordt hun goddelijke oorsprong voordat ze stof waren weer door hen werkzaam. Maar tegelijkertijd ontstaat de mogelijkheid, dat in deze nieuwe mens een kiem van nieuwe toekomst wordt geschapen, die de aarde een klein beetje lichter en doorlaatbaarder maakt. Dat geheel 'wijdt' de substanties. Hieraan wordt uitdrukking gegeven in een oude doopspreuk:

*In sale sapientiae eternae
et in aqua regenerationis
et in cinere germinante
terram novam,
omnia fiant per Elohim
Gabriel, Raphael et Uriel,
in saecula et aeonas
Amen*

*In het zout der eeuwige wijsheid
en in het water der wedergeboorte
en in de ontkiemende as
moge nieuwe aarde ontstaan,
dit alles wordt volbracht door de Elohim
Gabiël, Raphaël en Uriël,
in eeuwigheid
Amen*

Gedachten bij de wijding van een altaarschildering

door Ignaz Stegeman (geestelijke gemeente Antwerpen)

In de Christengemeenschap worden niet alleen de sacramenten voltrokken, diensten voor de kinderen en ritualen bij begrafenissen of crematie, maar vinden ook andere wijdingen plaats. Dit betreft substanties, de kelk en gewaden, het altaar en voorwerpen die bij het altaar gebruikt worden en ook de kerkruijme als zodanig. Ook de altaarschildering wordt gewijd.

Nu neemt deze altaarschildering een heel eigen plaats in. We treffen er de twee motieven aan van de kruisiging op Golgotha én de opgestane Christus, soms in één schildering samengebracht of ook wel in twee schilderijen met elk een van de motieven. Een sterke indruk maakt meestal de beeltenis van Christus zelf, met zijn licht opgeheven hand die een zegenende groet brengt.

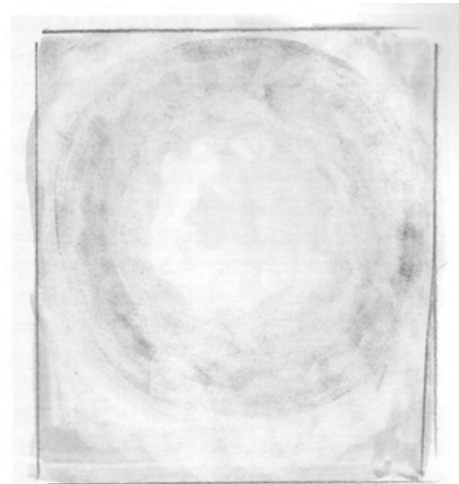
Wat gebeurt er nu als men een altaarschildering wijdt? Als van verschillende substanties wordt gezegd dat ze door de wijding weer verbonden worden met de kracht die oorspronkelijk daarin werkzaam was, als van voorwerpen wordt uitgesproken dat ze als symbool in de dienst staan van het waardig verrichten van de wijdingsdienst – wat kan men dan denken bij de wijding van de altaarschildering? Het is opmerkelijk dat hetzelfde wijdingswoord klinkt zowel bij de wijding van gewaden als van de beeltenis. Gewaden 'omkleden' de mens die aan het altaar staat. En de beeltenis...?

Mogelijk vindt men een toegang door het centrale motief van een altaarschildering: het gelaat van Christus. Christus is het goddelijke wezen dat mens geworden is, als mens verschijnt en een zichtbaar gelaat heeft. Tot hem richten we ons tijdens de mensenwijdingsdienst in verschillende uitingsvormen en hebben dan steeds zijn aangezicht ook uiterlijk voor ogen.

Wat is dat voor een bijzonder deel van een mensengestalte waaruit zoveel spreekt, ook

als het zwijgt? In de kunst is zeer veel te vinden waar kunstenaars naar het geheim van het gelaat gezocht hebben.

Iemand die daar intens en in volharding naar zocht is Alexej Jawlensky, zeker tegen het

'Ontwerp van een altaarbeeltenis', Ninetta Sombart (2004), uit: Volker Harlan, 'Ninetta Sombart', Urachhaus

eind van zijn leven. Toen hij tot niets anders meer in staat was schilderde hij gezichten; hij noemde dat een gesprek met God. Het gezicht dat verscheen werd steeds eenvoudiger: lijnen gehuld in kleur en tenslotte zelfs bijna geen kleur meer. Hij noemde ze 'meditaties' toen hij op zoek ging naar nog meer geestelijke diepte. Hij gaf ze de naam 'Heiligengesichter, Heilandsgesichter of Christos Woskrès'.

Hoe verder hij de essentie nagaat, hoe meer hij afziet van kleur en naturalistische vorm. Er blijft slechts een kruis over omgeven door kleur. Hij komt tot iets bovenpersoonlijks, dat in een gelaat zichtbaar wordt. Van wat is een gezicht eigenlijk uitdrukking? Wat verbergt zich achter ogen, neus en mond die mooi of lelijk kunnen zijn? Wat wordt vanuit de ziel gespiegeld aan licht en duisternis of glans?

'Gezicht' is meer dan alleen uiterlijk gelaat; de volksmond spreekt zelfs over 'gezichten zien'. Als Mozes met God gesproken had, straalde zijn gezicht zo sterk, dat hij het met een doek moest verhullen om de mensen niet te verblinden (Exodus 34, 29-35). Het 'gezicht' dat hij had gehad was in zijn gelaat ingeschreven.

Zijn kunstenaars als Jawlensky, Rafaël of Rembrandt daarnaar op zoek geweest toen ze heel verfijnde of sterk doorgroefde gezichten schilderden: dat wat er vanuit de ziel van de mens of door geestelijke ervaringen is ingegrift?

Het ritueel van de kerkwijding

door Ernst Terpstra (bewindsdrager)

Het wijden van een plek of een ruimte voor cultische doeleinden, dat wil zeggen voor de bewuste ontmoeting met de goddelijk-geestelijke werkelijkheid, is van alle tijden en culturen. In het Oude Testament is voor het eerst van een dergelijke wijding sprake wanneer Jacob, die op de vlucht is voor zijn

In de Michaëlstijd horen we in het epistel dat Michaël het aangezicht is van Christus. Innerlijk worden we dan geleid naar beelden uit het evangelie bij de verheerlijking op de berg of in de Apocalyps: 'Zijn aangezicht straalde als de zon in haar volle kracht'. Het goddelijke openbaart zich in zijn volle liefde en volstreekte onzelfzuchtigheid.

Het boek Genesis brengt ons het Goddelijke woord, dat de mens ooit gevormd is 'naar Ons beeld, als Onze gelijkenis'. Moet de mens er dan niet naar streven dat ware beeld (Grieks: *eikon*) in zichzelf zichtbaar te maken?

Door de wijding wordt een altaarschildering niet tot een icoon zoals dat in de orthodoxe traditie het geval is. Maar de wijding van een altaarschildering verbindt wel dat, wat door een kunstenaarshand is gevormd met het oerbeeld van het 'gezicht'. We kunnen daarbij denken aan de huwelijkswijding waar gesproken wordt van 'een goddelijke geest die schouwt', of eveneens in datzelfde sacrament de woorden: 'onder de ogen van Christus'.

Als wij tijdens de mensenwijdingsdienst door de altaarschildering heen het gezicht van Christus voor ogen mogen hebben, raakt het aan het oerbeeld van het gelaat in de mens zelf. We staan dan even 'van aangezicht tot aangezicht'. En dat dan zichtbaar - onzichtbaar in ons eigen wezen te openbaren is een intieme opdracht voor een ieder van ons.

broer Esau, de steen waarop hij heeft geslapen zalft met olie, omdat hij daar de hemel open heeft gezien en Gods stem heeft gehoord. Hij noemde die plaats 'huis van God' (beth-el). Later werden de tabernakel - de tent van samenkomst tijdens de doortocht door de woestijn - en nog veel later

ook de tempel van Salomo gewijd voor de offer- en gebedsdienst.

In het vroege christendom vond de wijding van een nieuwe ruimte aanvankelijk eenvoudigweg plaats door er de eucharistieviering te houden. Na enkele eeuwen ontstond het gebruik om het altaar plechtig te zegenen, onder andere door het insluiten van relieken (overblijfselen van de lichamen van heiligen). Dit gebruik was een nawerking van de oude gewoonte om de cultus te houden op de sterfplaatsen van martelaren.

Vanaf de 9e eeuw ontstond geleidelijk de uitgebreide kerkwijdingsmis, die in haar uiteindelijke vorm (vanaf de 13e eeuw) in vier stappen verloopt. Allereerst wordt de ruimte van duivelse invloeden gereinigd met gewijd water (exorcisme), daarna worden relieken in het altaar ingesloten. Vervolgens worden het altaar en het gebouw gezalfd met olie (onder andere de zogenoemde 'apostelkruisjes', die in de muren waren aangebracht). En tenslotte wordt de eucharistieviering gehouden door de bisschop. Het gehele kerkwijdingsritueel was zeer uitvoerig (tot anderhalve dag!) en rijk aan symboliek. Naast verschillende beelden uit het Oude Testament speelde ook dat van het Nieuwe Jeruzalem een belangrijke rol. Een kerntekst uit deze mis, 'Locus iste a Deo factus est' (deze plaats is door God geschapen), is door de toonzetting van Anton Bruckner algemeen bekend geworden.

Noord, west, oost, zuid

Zodra de bouw of verbouwing van een kerk

'Jacobs droom te Bethel', Rembrandt 1655, Rijksprentenkabinet Amsterdam

van de Christengemeenschap klaar is, wordt in de altaarruimte als eerste cultische handeling de kerkwijding voltrokken. Dit ritueel onttrekt de ruimte aan het alledaagse, profane gebruik en bereidt haar toe voor het cultisch-sacramentele leven, waarvoor zij vanaf dat moment bestemd is.

De kerkwijding is een korte cultische handeling, die slechts enkele minuten duurt. De priester en de beide ministranten staan in het midden van de ruimte waar zich ook het altaar met de kaarsen en de beeltenis bevinden. Van het midden uit wenden zij zich achtereenvolgens naar het noorden, westen, oosten en zuiden. Daarbij wordt telkens tot een van de vier elementen – aarde, water, lucht en vuur – de bede uitgesproken, dat ze ons respectievelijk mogen bevestigen,

vormen, bezielen en met geest doordringen. Dit gebeurt twee maal: de eerste keer onder het sprenkelen van gewijd water, daarna tijdens het opstijgen van wolken wierook. Het geheel kan omlijst worden met muziek en worden ingeleid met een korte toespraak.

Direct aansluitend aan deze wijdingshandeling wordt de eerste mensenwijdingsdienst gevierd, die de zojuist voltrokken ruimtewijding voortzet en bevestigt. Daarna kunnen in deze ruimte ook andere cultische handelingen, zoals de zondagsdienst voor de kinderen, worden gehouden.

In dit sobere kerkwijdingsritueel van de Christengemeenschap is van exorcisme geen sprake, eerder van een krachtig ja zeggen tegen Christus' aanwezigheid in de aardse natuur sinds hij uit de dood is verzeen. Tweemaal wordt er een groot kruis in de ruimte geschreven, dat samenvalt met de vier hoofdrichtingen op aarde. Daarbij worden de vier elementen aangesproken als wezens die ons mensen kunnen helpen, om op aarde steviger vorm aan te nemen en om meer bezielde en van de geest doordrongen te werken. Dit doet denken aan woorden uit de grondsteen tekst van de Antroposofische Vereniging die uitdrukken dat 'de geesten in oost, west, noord, zuid' de waarheid over het mensenwezen al horen, voordat wij mensen die zelf vernemen.

*De kerkruimte van de gemeente
Berlijn West*

Doorlaatbaar worden

In de volgorde waarin de elementen worden aangesproken (aarde-water-lucht-vuur) is een duidelijke beweging 'van de aarde weg' waar te nemen (excarntatie). Het allereerst sprenkelen van water en het daarna gebruiken van rook en vuur, sluit bij deze beweging aan.

De omgekeerde beweging kennen we goed bij alles wat op aarde vorm aanneemt (incarnatie). De aarde zelf ontwikkelde zich vanuit de aanvankelijke vuurtoestand naar de huidige gestolde vorm. En bij de scheppingen die wij als mensen in de wereld zetten ontstaan vanuit de idee (vaak met vurig enthousiasme verbonden) de meer uitgewerkte gedachten en voorstellingen ('lucht'), waaruit we al proberend en boetsierend ('water') tot de uiteindelijke vorm komen ('aarde').

Het proces van de wijding volgt dus de omgekeerde weg: wat op aarde vast is geworden – en daardoor moeilijker toegankelijk voor de geest – wordt vloeibaar gemaakt en vervolgens opgeheven naar de goddelijk-geestelijke wereld, zodat het weer doorlaatbaar wordt en er ruimte ontstaat voor de geest. In de kerkruimte die zo door de wijding 'geopend' is, kunnen nu de mensenwijdingsdienst en de andere cultische handelingen, die het begonnen wijdingsproces voortzetten, vruchtbaar worden voltrokken. Van wezenlijk belang is hierbij de wijze waarop de aanwezigen dit proces met hun bewustzijn begeleiden, zodat de wijding niet een symbolische en ook geen magische handeling is, maar een werkelijk geestelijk-natuurlijk proces.

Vanuit de allereerste ideeën is de kerkruimte, dankzij alle bouwactiviteiten, een aardse realiteit geworden. Het korte en krachtige ritueel van de kerkwijding maakt het nu mogelijk om, door het werken aan een christelijke gemeenschap, verder te bouwen aan het toekomstige Nieuwe Jeruzalem. Hiervan is Christus zelf de hoeksteen en zijn wij, door zijn Geest geïnspireerd, zowel de medebouwers als de bouwstenen.